ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 8ης Φεβρουαρίου 2007 [1]

I — Εισαγωγή

1. Στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας, το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί ως προς τη σχέση μεταξύ του νομικού καθεστώτος περί αποβλήτων και αυτού περί λυμάτων. Εν προκειμένω, τίθεται το ερώτημα αν τα λύματα που διαρρέουν από αποχετευτικό σύστημα πρέπει να θεωρούνται ως απόβλητα. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει, ειδικότερα, να καθοριστεί αν οι διατάξεις που αφορούν τον τομέα των αποβλήτων περιέχουν επαρκείς διατάξεις για τη ρύθμιση του προβλήματος αυτού.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

II — Νομικό πλαίσιο

Α — *Το κοινοτικό δίκαιο*

1. Το νομικό καθεστώς των αποβλήτων

2. Κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, το νομικό καθεστώς των αποβλήτων καθοριζόταν κυρίως από την οδηγία 75/442/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 1975, περί των στερεών αποβλήτων [2] (στο εξής: οδηγία-πλαίσιο περί των αποβλήτων).

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 86, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 91/156/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Μαρτίου 1991, για την τροποποίηση της οδηγίας 75/442/ΕΟΚ περί των στερεών αποβλήτων (ΕΕ L 78, σ. 32), όπως τροποποιήθηκε, τελευταίως, με την απόφαση 96/350/ΕΚ της Επιτροπής, της 24ης Μαΐου 1996, για την προσαρμογή των παραρτημάτων ΙΙ Α και ΙΙ Β της οδηγίας 75/442/ΕΟΚ του Συμβουλίου για τα απόβλητα (ΕΕ L 135, σ. 32). Η οδηγία καταργήθηκε με την οδηγία 2006/12/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2006, περί των στερεών αποβλήτων (ΕΕ L 114, σ. 9) και αντικαταστάθηκε κωδικοποιηθείσα, χωρίς τροποποιήσεις ως προς το περιεχόμενο.
Βλ. επίσης την πρόταση της Επιτροπής περί οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τα στερεά απόβλητα, της 4ης Ιανουαρίου 2006, COM(2005) 667 τελικό, http://register.consilium.eu/pdf/fr/06/st05/st05050.fro6.pdf. Στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας αναθεωρήσεως, που εκκρεμεί ακόμη, η οδηγία περί των στερεών αποβλήτων θα τροποποιηθεί ριζικώς.

3. Η έννοια του αποβλήτου διέπεται από το άρθρο 1, στοιχείο α΄, της εν λόγω οδηγίας. Κατά τη διάταξη αυτή, ως απόβλητο νοείται «κάθε ουσία ή αντικείμενο που εμπίπτει στις κατηγορίες του παραρτήματος Ι, και το οποίο ο κάτοχός του απορρίπτει ή προτίθεται ή υποχρεούται να απορρίψει».

4. Το άρθρο 1, στοιχείο δ΄, ορίζει την έννοια της «διαχειρίσεως» ως «τη συλλογή, τη μεταφορά, την αξιοποίηση και τη διάθεση των αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της εποπτείας των εργασιών αυτών, καθώς και της επίβλεψης των χώρων απόρριψης».

5. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, προβλέπει ότι η οδηγία περί των αποβλήτων δεν έχει εφαρμογή σε ορισμένο αριθμό αποβλήτων που αναφέρονται ρητώς, οσάκις καλύπτονται ήδη από άλλη νομοθεσία. Στην περίπτωση αυτή, στο σημείο iv, αναφέρονται τα λύματα, εξαιρέσει των αποβλήτων σε υγρή κατάσταση.

6. Το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων προβλέπει ότι ειδικές επιμέρους ή συμπληρωματικές διατάξεις, οι οποίες αποβλέπουν στη ρύθμιση της διαχείρισης ορισμένων κατηγοριών αποβλήτων, είναι δυνατό να θεσπιστούν από χωριστές οδηγίες.

7. Το άρθρο 4 της οδηγίας περί των αποβλήτων προβλέπει τις κύριες υποχρεώσεις που απορρέουν από το νομικό καθεστώς των αποβλήτων:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι η διάθεση ή η αξιοποίηση των αποβλήτων θα πραγματοποιείται χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η υγεία του ανθρώπου και χωρίς να χρησιμοποιούνται διαδικασίες ή μέθοδοι που ενδέχεται να βλάψουν το περιβάλλον, ιδίως δε:

— χωρίς να δημιουργείται κίνδυνος για το νερό, τον αέρα ή το έδαφος, ούτε για την πανίδα και τη χλωρίδα,

— χωρίς να προκαλούνται ενοχλήσεις από τον θόρυβο ή τις οσμές,

— χωρίς να βλάπτονται οι τοποθεσίες και τα τοπία που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Τα κράτη μέλη λαμβάνουν, εξάλλου, τα αναγκαία μέτρα για την απαγόρευση της εγκατάλειψης, της απόρριψης και της ανεξέλεγκτης διάθεσης των αποβλήτων.»

2. Το νομικό καθεστώς των λυμάτων

8. Το νομικό καθεστώς των λυμάτων απορρέει από την οδηγία 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων[3] (στο εξής: οδηγία περί των λυμάτων). Σύμφωνα με το άρθρο της 1, πρώτο εδάφιο, η οδηγία αυτή αφορά τη συλλογή, την επεξεργασία και την απόρριψη αστικών λυμάτων, καθώς και την επεξεργασία και την απόρριψη λυμάτων που προέρχονται από ορισμένους βιομηχανικούς τομείς. Σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο, σκοπός της οδηγίας είναι η προστασία του περιβάλλοντος από τις αρνητικές επιπτώσεις της απορρίψεως των λυμάτων αυτών.

9. Το άρθρο 3 ρυθμίζει την εγκατάσταση αποχετευτικών δικτύων. Προβλέπονται διαφορετικές προθεσμίες ανάλογα με το μέγεθος της κοινότητας και την ευαισθησία του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 2, τα αποχετευτικά συστήματα πρέπει «να πληρούν τις απαιτήσεις του παραρτήματος Ι, σημείο Α».

10. Το παράρτημα Ι, σημείο Α, ορίζει τα εξής:

«Τα αποχετευτικά δίκτυα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις απαιτήσεις της επεξεργασίας των λυμάτων.

Ο σχεδιασμός, η κατασκευή και η συντήρηση των αποχετευτικών δικτύων πρέπει να διενεργούνται σύμφωνα με τις καλύτερες τεχνικές γνώσεις, που δεν συνεπάγονται υπερβολικό κόστος, ιδίως όσον αφορά:

— τον όγκο και τα χαρακτηριστικά των αστικών λυμάτων,

— την πρόληψη διαρροών,

— τον περιορισμό της ρύπανσης των υδάτων υποδοχής λόγω υπερχειλίσεων από νεροποντές.»

11. Τα άρθρα 4 έως 7 της οδηγίας περί των λυμάτων καθορίζουν την επεξεργασία στην οποία μπορούν να υποβληθούν τα λύματα. Το άρθρο 8 προβλέπει ορισμένες εξαιρέσεις από τις διατάξεις αυτές.

12. Το άρθρο 10 περιέχει λεπτομερέστερες διατάξεις σχετικά με τους σταθμούς επεξεργασίας:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι σταθμοί επεξεργασίας αστικών λυμάτων, που κατα-

3 — ΕΕ L 135, σ. 40, όπως τροποποιήθηκε τελευταίως με την οδηγία 98/15/ΕΚ της Επιτροπής, της 27ης Φεβρουαρίου 1998, για τροποποίηση της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου όσον αφορά ορισμένες απαιτήσεις οι οποίες καθορίζονται στο παράρτημα Ι αυτής (ΕΕ L 67, σ. 29).

σκευάζονται ώστε να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις των άρθρων 4, 5, 6 και 7, να σχεδιάζονται, να κατασκευάζονται, να λειτουργούν και να συντηρούνται με τρόπο που να εξασφαλίζει επαρκείς αποδόσεις υπό όλες τις συνήθεις τοπικές κλιματικές συνθήκες. Κατά τον σχεδιασμό των σταθμών, λαμβάνονται υπόψη οι εποχιακές διακυμάνσεις του φορτίου.»

13. Το άρθρο 9 αφορά την επίλυση διασυνοριακών προβλημάτων που αφορούν τα λύματα.

14. Το άρθρο 11 περιέχει διατάξεις σχετικά με τη διοχέτευση βιομηχανικών λυμάτων στα αποχετευτικά δίκτυα. Το άρθρο 13 αφορά την απόρριψη άνευ επεξεργασίας ορισμένων βιομηχανικών λυμάτων. Το άρθρο 12 αφορά την επαναχρησιμοποίηση επεξεργασμένων λυμάτων και το άρθρο 14 την επεξεργασία λυματολάσπης.

15. Το άρθρο 15 ρυθμίζει την επιτήρηση της εφαρμογής της οδηγίας περί των λυμάτων, το άρθρο 16 την παροχή πληροφοριών των δημοσίων αρχών, το άρθρο 17 το πρόγραμμα εφαρμογής της οδηγίας από τα κράτη μέλη, το άρθρο 18 την εκ μέρους της Επιτροπής θέση σε εφαρμογή και το άρθρο 19 τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

B — *Το εθνικό δίκαιο*

16. Η περί παραπομπής διάταξη δεν περιλαμβάνει λεπτομερείς αναφορές σχετικά με το εθνικό δίκαιο. Καθ' όσον φαίνεται, οι συναφείς με τα προδικαστικά ερωτήματα διατάξεις, ειδικότερα ο νόμος του 1991 περί των βιομηχανικών υδάτων (Water Industry Act 1991), μεταφέρουν απλώς το κοινοτικό δίκαιο στο εσωτερικό δίκαιο.

III — Τα πραγματικά περιστατικά και τα προδικαστικά ερωτήματα

17. Η Thames Water Utilities είναι υπεύθυνη για περίπου 80 000 χλμ αποχετευτικού δικτύου εντός της περιφέρειας του Τάμεση. Η Thames Water Utilities κατηγορείται ότι, μεταξύ της 11ης Φεβρουαρίου 2003 και της 22ας Απριλίου 2003, υπήρξε ένδεκα φορές διαρροή λυμάτων από το εν λόγω αποχετευτικό σύστημα, τα οποία χύθηκαν σε εδάφη της Κομητείας του Κεντ.

18. Αφού η Environment Agency (Υπηρεσία Περιβάλλοντος) προέβη στις σχετικές καταγγελίες, η Thames Water Utilities κατηγορήθηκε, μεταξύ άλλων, για παράνομη

απόθεση αποβλήτων. Η Thames Water Utilities υποστηρίζει, εντούτοις, ότι τα λύματα που διαρρέουν από αποχετευτικό δίκτυο δεν αποτελούν απόβλητα.

19. Το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε, επομένως, στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Αποτελούν "απόβλητα" κατά την έννοια της οδηγίας [75/442] τα λύματα που διαρρέουν από αποχετευτικό δίκτυο συντηρούμενο από δημόσια επιχείρηση επεξεργασίας λυμάτων κατά την έννοια της οδηγίας [91/271] και/ή του Water Industry Act 1991 [...];

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα 1:

α) δεν εμπίπτουν τα ως άνω λύματα στην έννοια του "αποβλήτου" κατά την έννοια της [οδηγίας 75/442], δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο iv, της [οδηγίας 75/442] και, ειδικότερα, δυνάμει της [οδηγίας 91/271] και/ή του [Water Industry Act 1991], ή

β) εμπίπτουν τα ως άνω λύματα στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 2, της [οδηγίας 75/442] και εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της έννοιας του "αποβλήτου" κατά την έννοια της [οδηγίας 75/442] και, ειδικότερα, λόγω της εφαρμογής της [οδηγίας 91/271];»

20. Η Thames Water Utilities, η Environment Agency, οι Κυβερνήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου, του Βελγίου και των Κάτω Χωρών, καθώς και η Επιτροπή συμμετείχαν στη διαδικασία.

IV — Εκτίμηση

21. Με τα προδικαστικά ερωτήματα θα διευκρινιστεί αν τα λύματα εμπίπτουν στο γενικό νομικό καθεστώς των αποβλήτων οσάκις διαρρέουν από αποχετευτικό δίκτυο. Για τον λόγο αυτό, το αιτούν δικαστήριο θέτει ερωτήματα για δύο διατάξεις της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων, οι οποίες εισάγουν εξαιρέσεις. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο iv,

αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας τα λύματα, εξαιρέσει των αποβλήτων σε υγρή κατάσταση, αν καλύπτονται ήδη από άλλη νομοθεσία (βλ. συναφώς, πιο κάτω, υπό Β). Σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 2, ειδικές επιμέρους διατάξεις περί αποβλήτων μπορούν να υπερισχύουν των γενικών διατάξεων (βλ. συναφώς, πιο κάτω, υπό Γ). Η εφαρμογή της μιας ή της άλλης εκ των εξαιρετικών αυτών διατάξεων προϋποθέτει ότι τα λύματα αποτελούν απόβλητα κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων (βλ. συναφώς, πιο κάτω, υπό Α) [4].

A — *Ο ορισμός των αποβλήτων*

22. Σύμφωνα με το άρθρο 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων, πρέπει να εξεταστεί αν τα λύματα εμπίπτουν σε μια από τις κατηγορίες που περιλαμβάνονται στο παράρτημα Ι και ο κάτοχός τους τα απορρίπτει ή προτίθεται ή υποχρεούται να τα απορρίψει.

23. Τα λύματα εμπίπτουν τουλάχιστον στην κατηγορία αποβλήτων Q 16, η οποία περιλαμβάνει κάθε ουσία, ύλη ή προϊόν που δεν καλύπτονται από τις άλλες κατηγορίες. Μου φαίνεται επίσης προφανές ότι, ρίπτοντας τα λύματα στα αποχετευτικά δίκτυα, ο αρχικός κάτοχος των λυμάτων και απαλλάσσεται και είχε την πρόθεση να απαλλαγεί από αυτά. Την άποψη αυτή συμμερίζονται η Environment Agency, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών.

24. Επομένως, κατά την απόρριψη εντός του αποχετευτικού δικτύου τα λύματα αποτελούσαν απόβλητα. Υπέρ αυτού συνηγορεί, εξάλλου, η ύπαρξη της εξαιρέσεως από τις διατάξεις περί αποβλήτων που θα αναφερθεί στη συνέχεια. Αν τα λύματα δεν αποτελούσαν απόβλητα, η εν λόγω εξαίρεση δεν θα χρειαζόταν.

25. Τα λύματα παύουν να αποτελούν απόβλητα οσάκις, χάρις στην προβλεπομένη από την οδηγία περί αποβλήτων επεξεργασία, αποκτούν ποιότητα η οποία επιτρέπει την εισαγωγή τους στα ποτάμια ύδατα ή την επαναχρησιμοποίησή τους. Η σχετική επεξεργασία αντιστοιχεί στην ανακύκλωση, όπως το Δικαστήριο διευκρίνισε για τα απορρίμματα συσκευασίας [5]. Αντιθέτως, τα μη επεξεργασμένα λύματα έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά με τα λύματα που απορρίφθηκαν εντός των αποχετευτικών δικτύων και, λόγω αυτού, πρέπει να εξακολουθήσουν

4 — Βλ., για την εξέταση της εξαιρέσεως του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 2004, C-62/03, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (μη δημοσιευθείσα στη Συλλογή, σκέψη 11)· της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, C-416/02, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 2005, σ. I-7487, σκέψεις 98 επ.), και της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, C-121/03, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 2005, σ. I-7569, σκέψεις 69 και επ.), όπου οι τελευταίες αφορούν αντιστοίχως τις εγκαταστάσεις εκτροφής χοίρων και τα προκύπτοντα από αυτές πτώματα ζώων.

5 — Απόφαση της 19ης Ιουνίου 2003, C-444/00, Mayer Parry Recycling (Συλλογή 2003, σ. I-6163, ειδικότερα σκέψεις 63 έως 69).

να θεωρούνται ως απόβλητα, ειδικότερα οσάκις διαρρέουν από το αποχετευτικό σύστημα.

Β — *Επί του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων*

26. Πάντως, σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων, τα λύματα, εξαιρέσει των αποβλήτων σε υγρή κατάσταση, αποκλείονται του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας περί των λυμάτων οσάκις αυτά καλύπτονται ήδη από άλλη νομοθεσία. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί εάν η οδηγία περί των λυμάτων προβλέπει τέτοια νομοθεσία.

27. Ως προς το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων, πρέπει πάντως να διευκρινιστεί ότι, για να έχει εφαρμογή η εξαίρεση αυτή, δεν πρέπει απλώς μια άλλη νομοθεσία να αφορά τις οικείες ουσίες ή αντικείμενα, για παράδειγμα από βιομηχανικής απόψεως, αλλά πρέπει να περιλαμβάνει ακριβείς διατάξεις περί οργανώσεως της διαχειρίσεώς τους ως αποβλήτων, κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ΄, της εν λόγω οδηγίας [6]. Πρέπει επίσης να επιτυγχάνει επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος τουλάχιστον ισοδύναμο με αυτό που προκύπτει από τα μέτρα εφαρμογής της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων. Διαφορετικά, θα διακυβεύονταν οι στόχοι της κοινοτικής πολιτικής στον τομέα του περιβάλλοντος, όπως διατυπώνονται στο άρθρο 174 ΕΚ, και, ειδικότερα, οι στόχοι της οδηγίας-πλαισίου αυτής καθεαυτήν [7].

28. Η Thames Water Utilities θεωρεί ότι, όσον αφορά την ανάγκη ισοδυνάμου επιπέδου προστασίας, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ άλλων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου και άλλων εσωτερικών νομοθεσιών. Πράγματι, οι σχετικές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου θα είναι πάντοτε ισοδύναμες, δεδομένου ότι ο νομοθέτης τις θέσπισε έχοντας επίγνωση των απαιτήσεων. Πάντως, όπως παρατήρησε η Environment Agency, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει με την απόφασή του για τις εγκαταστάσεις εκτροφής χοίρων ότι η αναγκαιότητα ισοδυνάμου επιπέδου προστασίας ισχύει επίσης για άλλες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου [8]. Η ισοδυναμία αυτή πρέπει να επαληθεύεται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση [9].

29. Σύμφωνα με το άρθρο της 1, δεύτερο εδάφιο, η οδηγία περί των λυμάτων έχει ως

6 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-114/01, AvestaPolarit Chrome (Συλλογή 2003, σ. I-8725, σκέψη 52).

7 — Απόφαση AvestaPolarit Chrome (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψη 59). Βλ., επίσης, απόφαση C-416/02, Επιτροπή κατά Ισπανίας (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4, σκέψη 102), απόφαση C-121/03, Επιτροπή κατά Ισπανίας (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4, σκέψη 72) καθώς και τις προτάσεις μου της 7ης Σεπτεμβρίου 2006 στην υπόθεση C-176/05, KVZ retec (που δεν έχουν δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σημείο 98).

8 — Αποφάσεις Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-416/02, σκέψη 99, και C-121/03, σκέψη 69, προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 4).

9 — Βλ. τις αποφάσεις Επιτροπή κατά Ισπανίας σχετικά με τις εγκαταστάσεις εκτροφής χοίρων (C-416/02, σκέψη 101, και C-121/03, σκέψη 71, προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 4).

αντικείμενο την προστασία του περιβάλλοντος από τις αρνητικές επιπτώσεις της απορρίψεως των λυμάτων. Σύμφωνα με το άρθρο της 1, πρώτο εδάφιο, αυτή αφορά τη συλλογή, την επεξεργασία και την απόρριψη αστικών λυμάτων και την επεξεργασία και την απόρριψη λυμάτων από ορισμένους βιομηχανικούς τομείς. Όπως αναφέρουν όλοι οι παρεμβαίνοντες, οι διατάξεις της συνιστούν αναμφιβόλως άλλη νομοθεσία κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων, η οποία αποκλείει την εφαρμογή του νομικού καθεστώτος των αποβλήτων [10]. Η Thames Water Utilities συνάγει εξ αυτού ότι η σχετική με τα λύματα εξαίρεση περιλαμβάνει τα λύματα που διαρρέουν από αποχετευτικό δίκτυο.

30. Έως τώρα, το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί επί του ζητήματος της εκτάσεως της εξαιρέσεως του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων έναντι άλλων νομοθεσιών. Η άποψη που υποστηρίζεται από την Thames Water Utilities, καθώς και από τη Βελγική Κυβέρνηση, όπως φαίνεται, θα κατέληγε η ύπαρξη άλλων νομοθεσιών, που ρυθμίζουν επαρκώς ορισμένα ζητήματα, να αποκλείει επίσης την εφαρμογή του νομικού καθεστώτος περί αποβλήτων για όλα τα άλλα ζητήματα.

31. Όμως, αυτή η άποψη δύσκολα συμβιβάζεται με το γράμμα του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων. Σύμφωνα με το γερμανικό κείμενο, η οδηγία δεν έχει εφαρμογή στα απόβλητα που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη «soweit für diese bereits andere Rechtsvorschriften gelten» («εφόσον καλύπτονται ήδη από άλλη νομοθεσία» σύμφωνα με το ελληνικό κείμενο της διατάξεως). Επομένως, a contrario, το νομικό καθεστώς των αποβλήτων εφαρμόζεται εφόσον δεν εφαρμόζονται άλλες νομοθεσίες.

32. Άλλες γλωσσικές αποδόσεις διατυπώνουν την ίδια σκέψη με κάπως διαφορετική μορφή, δηλαδή με ένα λιγότερο ακριβή σύνδεσμο σε σχέση με το ρήμα [11]. Παρόμοια με το δίκαιο περί αποβλήτων «κάλυψη» ορισμένων ουσιών είναι δυνατή μόνον καθόσον ισχύουν αντίστοιχες διατάξεις.

33. Επιπλέον, η θέση της Thames Water Utilities θα ήταν ασυμβίβαστη με τη νομολογία του Δικαστηρίου που προβλέπει ότι οι άλλες νομοθεσίες πρέπει να περιλαμβάνουν ακριβείς διατάξεις περί οργανώσεως της διαχειρίσεώς τους ως αποβλήτων, κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ΄, της εν λόγω οδηγίας [12] και ότι πρέπει να επιτυγχάνουν τουλάχιστον ισοδύναμο επίπεδο προ-

10 — Βλ. τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Jacobs της 10ης Απριλίου 2003 στην υπόθεση AvestaPolaritChrome (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6), σημείο 68.

11 — Στα αγγλικά: «where they are already covered by other legislation»· γαλλικά: «lorsqu'ils sont déjà couverts par une autre législation» και ισπανικά: «cuando ya estén cubiertos por oltra legislación».

12 — Απόφαση AvestaPolarit Chrome (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψη 52).

στασίας του περιβάλλοντος [13]. Το Δικαστήριο στήριξε τις απαιτήσεις αυτές σχετικά με την ποιότητα των άλλων νομοθεσιών βασιζόμενο ειδικότερα στους στόχους της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων καθώς και του κοινοτικού δικαίου για την προστασία του περιβάλλοντος.

34. Εφόσον δεν υφίστανται διατάξεις όσον αφορά τη διαχείριση ή οι διατάξεις που υφίστανται δεν διασφαλίζουν επίπεδο επαρκούς προστασίας, εφαρμόζεται το γενικό νομικό καθεστώς των αποβλήτων. Επομένως, για να εφαρμοστεί το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων, η Environment Agency απαιτεί ορθώς, στην περίπτωση λυμάτων που διαρρέουν από αποχετευτικό σύστημα, να διασφαλίζεται επίπεδο προστασίας δυνάμενο να συγκριθεί με αυτό που εγγυάται το νομικό καθεστώς των αποβλήτων [14].

35. Όπως προηγουμένως εξέθεσα, η οδηγία περί των λυμάτων ρυθμίζει τη συλλογή, την επεξεργασία και την απόρριψη λυμάτων. Καταρχήν, η εξαίρεση που αφορά τα λύματα εφαρμόζεται επομένως οσάκις τα λύματα συλλέγονται, ειδικότερα οσάκις βρίσκονται εντός αποχετευτικών δικτύων, κατά την επεξεργασία εντός των εγκαταστάσεων επεξεργασίας και κατά την απόρριψή τους εντός του αποχετευτικού δικτύου.

36. Η απόρριψη των λυμάτων εντός του αποχετευτικού δικτύου μπορεί να συγκριθεί με την έξοδό τους από το αποχετευτικό δίκτυο στο μέτρο που τα λύματα εγκαταλείπουν το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας περί των λυμάτων. Πάντως, η οδηγία περί των λυμάτων προβλέπει τα αναγκαία μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος [15]. Έτσι, η εξαίρεση του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων καλύπτει την απόρριψη εντός αποχετευτικού δικτύου αυτήν καθεαυτήν. Εξάλλου, δεδομένου ότι, πριν από την απόρριψή τους εντός αποχετευτικού δικτύου, η προβλεπομένη επεξεργασία έχει ως αποτέλεσμα να μην έχουν τα λύματα τον χαρακτήρα του αποβλήτου [16], αντίθετα προς τους φόβους της Thames Water Utilities, ακόμη και μετά την απόρριψή τους εντός του αποχετευτικού δικτύου, αποκλείεται εφαρμογή του νομικού καθεστώτος των αποβλήτων.

13 — Απόφαση AvestaPolarit Chrome (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψη 59). Βλ. επίσης τις αποφάσεις Επιτροπή κατά Ισπανίας (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 4, C-416/02, σκέψη 102, και C-121/03, σκέψη 72) και τις προτάσεις μου της 7ης Σεπτεμβρίου 2006 στην υπόθεση KVZ retec (προπαρατεθείσα, σημείο 98).

14 — Βλ., υπό την έννοια αυτή, τις αποφάσεις Επιτροπή κατά Ισπανίας (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 4, C-416/02, σκέψη 101, και C-121/03, σκέψη 71), στις οποίες το Δικαστήριο συγκρίνει τις διατάξεις της οδηγίας 90/667/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 1990, για τη θέσπιση υγειονομικών κανόνων για τη διάθεση και τη μεταποίηση ζωικών αποβλήτων, τη διάθεσή τους στην αγορά και την προστασία από τους παθογόνους οργανισμούς των ζωοτροφών ζωικής προέλευσης ή με βάση τα ψάρια και για την τροποποίηση της οδηγίας 90/425/ΕΟΚ (ΕΕ L 363, σ. 51), με το νομικό καθεστώς των αποβλήτων, καθώς και τις προτάσεις μου στην υπόθεση KVZ retec (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 7, σημεία 103 επ.), στις οποίες συγκρίνω τις διατάξεις του κανονισμού (ΕΚ) 1774/2002 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 2002, για τον καθορισμό υγειονομικών κανόνων σχετικά με τα ζωικά υποπροϊόντα που δεν προορίζονται για κατανάλωση από τον άνθρωπο (ΕΕ L 273, σ. 1), κατά τις μεταφορές ζωικών αλεύρων, με τις διατάξεις του κανονισμού που αφορά τη μεταφορά αποβλήτων.

15 — Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 1, και άρθρο 5, παράγραφοι 2 και 5· άρθρο 6, παράγραφος 2· άρθρα 7, 9 και 12, παράγραφοι 2 και 3, καθώς και το άρθρο 15, παράγραφοι 1 και 2.

16 — Βλ. ανωτέρω, σημείο 25.

37. Πάντως, εν προκειμένω δεν τίθεται ζήτημα απορρίψεως εντός αποχετευτικού δικτύου όπως αυτό προβλέπεται από την οδηγία περί των λυμάτων. Στην πραγματικότητα, τα λύματα διέρρευσαν *προτού* να μπορέσουν να τύχουν επεξεργασίας σύμφωνα με την οδηγία περί των λυμάτων.

38. Όπως τονίζει ειδικότερα η Βελγική Κυβέρνηση, η οδηγία περί των λυμάτων αφορά και αυτή την περίπτωση. Σύμφωνα με τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 3, παράγραφος 2, και του παραρτήματος Ι, σημείο Α, ο σχεδιασμός, η κατασκευή και η συντήρηση των αποχετευτικών δικτύων διενεργούνται σύμφωνα με τις καλύτερες τεχνικές γνώσεις, χωρίς να συνεπάγονται υπερβολικό κόστος. Αναφέρονται ρητώς, στο πλαίσιο αυτό, η πρόληψη διαρροών και ο περιορισμός της ρύπανσης των υδάτων υποδοχής λόγω υπερχειλίσεων από νεροποντές. Θα αναφέρω ακόμη την παρατήρηση της Επιτροπής ότι, κατά το άρθρο 10, οι σταθμοί επεξεργασίας των αστικών λυμάτων πρέπει να κατασκευάζονται, να λειτουργούν και να συντηρούνται με τρόπο που να εξασφαλίζει επαρκείς αποδόσεις υπό *όλες* τις συνήθεις τοπικές κλιματικές συνθήκες. Κατά τον σχεδιασμό των σταθμών αυτών πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι εποχιακές διακυμάνσεις του φορτίου.

39. Επομένως, η οδηγία περί των λυμάτων διέπει την *έξοδο των* λυμάτων από τα αποχετευτικά δίκτυα και δέχεται ακόμη ότι η πρόληψη των εξόδων αυτών, η οποία διενεργείται σύμφωνα με τις καλύτερες τεχνικές γνώσεις, μπορεί να συνεπάγεται υψηλό κόστος. Εξάλλου, σύμφωνα με τις ίδιες αυτές αρχές, πρέπει να επιδιορθώνονται ενδεχόμενες διαρροές, διότι η επιδιόρθωση αυτή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της προβλεπομένης συντηρήσεως του αποχετευτικού δικτύου.

40. Αντίθετα προς την άποψη που υποστηρίζει η Environment Agency, η οδηγία περί των λυμάτων δεν αποτυγχάνει ως προς την επίτευξη του επιπέδου προστασίας της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων, της οποίας το άρθρο 4 προβλέπει την απαγόρευση της εγκατάλειψης, της απόρριψης και της ανεξέλεγκτης διάθεσης των αποβλήτων. Ασφαλώς θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί η έξοδος λυμάτων ως ανεξέλεγκτη απόρριψη. Εντούτοις, δεν φαίνεται η απαγόρευση αυτή να μπορεί να ισχύει για όλες ανεξαρτήτως τις περιπτώσεις της απορρίψεως. Πρέπει μάλλον, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, το περιεχόμενό της να περιορίζεται με τρόπο που να μην μπορεί πλέον να προσάπτεται στον κάτοχο των αποβλήτων ανεξέλεγκτη απόρριψη παρ' όλον ότι αυτός ενήργησε με την επιβαλλομένη επιμέλεια.

41. Η οδηγία περί των λυμάτων διευκρινίζει ακριβώς την επιμέλεια που πρέπει να καταβάλλεται. Πράγματι, προβλέπει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να εμποδίζεται η ανεξέλεγκτη έξοδος λυμάτων. Πρέπει να χρησιμοποιούνται οι καλύτερες τεχνικές γνώσεις και να σταθμίζονται το κόστος της ασφάλειας των αποχετευτικών δικτύων και το ενδεχόμενο ζημιών σε περίπτωση υπερχειλίσεων.

42. Εξάλλου, το νομικό καθεστώς των αποβλήτων δεν περιέχει εκτενέστερες διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος σε σχέση με ατυχήματα κατά τη μεταφορά των αποβλήτων, των οποίων το επίπεδο ρυθμίσεως στην οδηγία περί των λυμάτων θα μπορούσε να μην επιτυγχάνεται. Ειδικότερα, δεν υπάρχει διάταξη που να καθορίζει τις προδιαγραφές ασφάλειας και τον αναλογικό χαρακτήρα των μέτρων ασφάλειας που πρέπει να εφαρμόζονται. Όσον αφορά τη μεταφορά των αποβλήτων, τα άρθρα 12 και 13 της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων επιβάλλουν μόνον καταχώριση σε μητρώο και τον συνήθη έλεγχο. Εξάλλου, το άρθρο 13 του κανονισμού (ΕΟΚ) 259/93 του Συμβουλίου, της 1ης Φεβρουαρίου 1993, σχετικά με την παρακολούθηση και τον έλεγχο των μεταφορών αποβλήτων στο εσωτερικό της Κοινότητας καθώς και κατά την είσοδο και έξοδό τους [17], προβλέπει ότι τα κράτη μέλη θεσπίζουν κατάλληλο σύστημα παρακολούθησης και ελέγχου των μεταφορών αποβλήτων εντός της δικαιοδοσίας τους. Η οδηγία περί των λυμάτων επιτυγχάνει αυτό το επίπεδο προστασίας, δεδομένου ότι ο συντηρών την προβλεπομένη τοπική υποδομή, ήτοι το αποχετευτικό δίκτυο και τους σταθμούς επεξεργασίας, είναι γνωστός, όπως είναι επίσης γνωστή η φύση των μεταφερομένων στο αποχετευτικό δίκτυο αποβλήτων.

43. Επομένως, σύμφωνα με τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων και της οδηγίας περί των λυμάτων, η οδηγία-πλαίσιο περί των στερεών αποβλήτων δεν εφαρμόζεται κατά την έξοδο λυμάτων από το αποχετευτικό δίκτυο. Η θέση σε εφαρμογή των διατάξεων που εφαρμόζονται σε αποχετευτικό δίκτυο πρέπει να διενεργείται εντός του πλαισίου της οδηγίας περί των λυμάτων.

44. Η Environment Agency —και, εντέλει, ομοίως η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή— θεωρούν, αντιθέτως, ορθώς ότι η οδηγία περί των λυμάτων δεν περιέχει επαρκείς ρυθμίσεις που να εφαρμόζονται στα μη επεξεργασμένα λύματα *αφού* αυτά εγκαταλείψουν το αποχετευτικό δίκτυο.

45. Μόνον αν τα λύματα αυτά εισέρχονται ξανά εντός του αποχετευτικού δικτύου, έχει εφαρμογή εκ νέου η αφορώσα τα λύματα εξαίρεση. Αντιθέτως, άλλως συμβαίνει αν τα λύματα παραμένουν εκτός του αποχετευτικού δικτύου και, ειδικότερα, αν αυτά ρυπαίνουν αγροτικά εδάφη. Αυτό μπορεί, για παράδειγμα, να συμβεί αν τα υγρά στοιχεία διεισδύσουν στο έδαφος ενώ τα στερεά στοιχεία παραμείνουν στην επιφάνεια. Αν δεν είναι δυνατή η διείσδυση, τα λύματα παραμένουν στην επιφάνεια, χωρίς να λαμβάνονται μεταγενέστερα μέτρα, έως ότου τα υγρά αυτά στοιχεία εξατμιστούν.

46. Διάφοροι κανόνες που περιλαμβάνονται στην οδηγία-πλαίσιο περί των αποβλήτων

17 — ΕΕ L 30, σ. 1, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 2557/2001 της Επιτροπής, της 28ης Δεκεμβρίου 2001, για την τροποποίηση του παραρτήματος V του κανονισμού 259/93 (ΕΕ L 349, σ. 1).

θα μπορούσαν να έχουν εφαρμογή στην κατάσταση αυτή. Κατά το άρθρο 4, δεν πρέπει μόνο να απαγορεύεται η ανεξέλεγκτη απόρριψη, όπως αυτή διευκρινίζεται στην οδηγία περί των λυμάτων, αλλά επίσης και η ανεξέλεγκτη απόθεσή τους. Αυτή η κατάσταση θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συμβαίνει οσάκις ο υπεύθυνος αφήνει τα διαρρεύσαντα νερά πάνω σε ρυπανθείσες επιφάνειες. Επιπλέον, το άρθρο 4 περιέχει απαιτήσεις όσον αφορά την αξιοποίηση και τη διάθεση των αποβλήτων. Έτσι, δεν επιτρέπεται να τίθεται σε κίνδυνο η υγεία του ανθρώπου ούτε να χρησιμοποιούνται διαδικασίες ή μέθοδοι που μπορούν να βλάψουν το περιβάλλον, ιδίως θέτοντας σε κίνδυνο το νερό, τον αέρα ή το έδαφος και την πανίδα και τη χλωρίδα, προκαλώντας ενοχλήσεις από τον θόρυβο ή τις οσμές, ή ακόμη βλάπτοντας τον περιβάλλοντα χώρο και τα τοπία. Πρέπει ακόμη να αναφερθούν η υποχρέωση παραδόσεως σε επιχείρηση συλλογής σύμφωνα με το άρθρο 8, καθώς και οι διατάξεις σχετικά με την ευθύνη της δαπάνης σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» που προβλέπει το άρθρο 15 [18].

47. Συνεπώς, δυνάμει της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων, θα είναι ενδεχομένως υποχρεωτική η άντληση των παρακρατηθέντων λυμάτων, το μάζεμα των στερεών στοιχείων που παρέμειναν στην επιφάνεια ή, αντίθετα προς την υποστηριζομένη από τη Βελγική Κυβέρνηση θέση, ο καθαρισμός των οικείων εδαφών [19].

48. Η οδηγία περί των λυμάτων δεν περιέχει ούτε ίχνος παρόμοιων κανόνων. Αντίθετα προς την υποστηριζομένη από την Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών άποψη, δεν είναι δυνατόν να συναχθούν από την οδηγία αυτή υποχρεώσεις που να φθάνουν μέχρι το σημείο να εξαφανίζουν τις συνέπειες που απορρέουν από τις συγκεκριμένες πράξεις. Εσφαλμένως υποστηρίζουν η Thames Water Utilities, η Βελγική και η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών ότι η οδηγία περί των λυμάτων περιέχει γενική εξαντλητική ρύθμιση σε σχέση με τα λύματα, η οποία αποκλείει την εφαρμογή της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων, ακόμη και στην περίπτωση εξόδου από το αποχετευτικό δίκτυο.

49. Επομένως, παρά την οδηγία περί των λυμάτων, το νομικό καθεστώς των αποβλή-

18 — Βλ., ως προς το σημείο αυτό, την απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, C-1/03, Van de Walle κ.λπ. (Συλλογή 2004, σ. I-7613, σκέψεις 56 επ.).

19 — Βλ. απόφαση Van de Walle κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 18, σκέψη 52). Πρέπει εν προκειμένω να παρατηρηθεί ότι, στο πλαίσιο της αναθεωρήσεως της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων, συζητήθηκε το ερώτημα αν η επέκτασή της στα μολυσμένα από απόβλητα εδάφη πρέπει να αποκλειστεί. Βλ., ως προς το σημείο αυτό, το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο στ΄, της παρατεθείσας στην υποσημείωση 2 προτάσεως της Επιτροπής, καθώς και το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β΄, της προτάσεως συμβιβασμού της Φινλανδικής Προεδρίας, της 31ης Οκτωβρίου 2006, έγγραφο του Συμβουλίου 14750/06, http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st14750.en06.pdf. Πάντως, οποιαδήποτε διάταξη αυτού του είδους θα μπορούσε να ελαττώσει αισθητώς την πρακτική αποτελεσματικότητα του κοινοτικού νομικού καθεστώτος των αποβλήτων σε σχέση με την αντιμετώπιση των παραβάσεων, δεδομένου ότι η παράνομη εκφόρτωση αποβλήτων συνεπάγεται συχνά ότι αυτά αναμιγνύονται με τα εδάφη επί των οποίων απορρίπτονται. Αυτό συμβαίνει, ειδικότερα, σε περίπτωση ρυπάνσεως από υγρά, αλλά μπορεί επίσης να συμβεί σε περίπτωση εγκαταλείψεως στερεών ουσιών σε παράνομες χωματερές.

των εφαρμόζεται στα μη επεξεργασμένα λύματα που εξήλθαν από το αποχετευτικό δίκτυο.

50. Το συμπέρασμα αυτό δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση ούτε με το επιχείρημα της Βελγικής Κυβερνήσεως, ότι υπάρχει αντίφαση όταν η οδηγία 86/278/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1986, για την προστασία του περιβάλλοντος και ιδίως του εδάφους κατά τη χρησιμοποίηση της ιλύος καθαρισμού λυμάτων στη γεωργία [20], αποκλείει μεν, σύμφωνα με την τρίτη αιτιολογική σκέψη, την ιλύ καθαρισμού λυμάτων από το πεδίο εφαρμογής του νομικού καθεστώτος των αποβλήτων, όμως αυτό δεν συμβαίνει στην περίπτωση των λυμάτων που εξήλθαν από το αποχετευτικό δίκτυο. Πράγματι, είναι αμφίβολο αν η αιτιολογική αυτή σκέψη εξακολουθεί σήμερα να αντικατοπτρίζει ορθώς την κατάσταση του δικαίου. Όπως παρατήρησε η Environment Agency κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση αναφερομένη στη σαφέστερη πρόταση της Επιτροπής σχετικά με την οδηγία αυτή [21], η αιτιολογική αυτή σκέψη στηρίζεται ακόμη στο αρχικό κείμενο της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων. Στο ισχύον την εποχή εκείνη κείμενο, η οδηγία-πλαίσιο περί των στερεών λυμάτων απέκλειε από το πεδίο εφαρμογής της τα λύματα και όλα τα άλλα απόβλητα που καλύπτονταν από άλλη νομοθεσία, χωρίς άλλη προϋπόθεση [22]. Αντιθέτως, στο παρόν στάδιο εξελίξεως του δικαίου, πρέπει να εξεταστεί σε ποιο βαθμό η οδηγία 86/278 περιέχει άλλη νομοθεσία κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων. Ακόμη και αν η εξέταση αυτή κατέληγε στο συμπέρασμα ότι, σε μια συγκρίσιμη κατάσταση, η ιλύς καθαρισμού των λυμάτων δεν καλύπτεται από το νομικό καθεστώς των αποβλήτων, δεν θα προέκυπτε καμία αντίφαση σε σχέση με το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγουμε σήμερα. Η διαφορά θα βασιζόταν μάλλον στην ύπαρξη άλλων καταλλήλων διατάξεων για την ιλύ καθαρισμού των λυμάτων.

51. Η Βελγική Κυβέρνηση προβαίνει εξάλλου σε σύγκριση με μια από τις αποφάσεις που αφορούν τις εγκαταστάσεις εκτροφής χοίρων, με την οποία το Δικαστήριο αρνήθηκε να συναγάγει, από ενδεχομένη διαπίστωση παραβάσεως των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης [23], ότι το σκόρπισμα υγρής κοπριάς έπρεπε να εξομοιωθεί με ανεξέλεγκτη απόθεση αποβλήτων [24]. Πάντως, ούτε η ρύθμιση αυτή θέτει υπό αμφισβήτηση το πιο πάνω αναφερθέν συμπέρασμα.

52. Κατ' αρχάς, δεν θεωρώ ότι η αναφερθείσα απόφαση είναι πειστική ως προς το σημείο αυτό. Παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία 91/676 κατά το σκόρπισμα υγρής κοπριάς αποτελεί μια επιπλέον ένδειξη για το ότι ο κάτοχος προτίθεται να ξεφορτωθεί την υγρή κοπριά. Πράγματι, η οδηγία αυτή επιδιώκει να μην υπάρχει πλέον σκόρπισμα υγρής κοπριάς

20 — ΕΕ L 181, σ. 6.

21 — Πρόταση οδηγίας του Συμβουλίου σχετικά με τη χρησιμοποίηση της ιλύος καθαρισμού λυμάτων στη γεωργία (ΕΕ 1982, C 264, σ. 3).

22 — Βλ. άρθρο 2, παράγραφος 2: «Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας: [...] δ) τα λύματα εξαιρέσει των αποβλήτων σε υγρή κατάσταση· [...] στ) τα απόβλητα που υπόκεινται σε ειδικές κοινοτικές ρυθμίσεις».

23 — ΕΕ L 375, σ. 1.

24 — Απόφαση C-416/02, Επιτροπή κατά Ισπανίας (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4, σκέψη 96).

παρά μόνον καθόσον χρειάζεται για τις ανάγκες λίπανσης των φυτών. Το να σκορπίζει κανείς περισσότερη υγρή κοπριά απ' ό,τι χρειάζεται, επομένως, όχι μόνον βλάπτει το περιβάλλον, αλλά και δεν εξυπηρετεί τη λίπανση του εδάφους, παρά μόνον την απαλλαγή από την υγρή κοπριά [25].

53. Πάντως, είναι πολύ πιο σημαντικό το γεγονός ότι η εξετασθείσα στο πλαίσιο της τελευταίας αυτής υποθέσεως κατάσταση, σχετικά με την εγκατάσταση εκτροφής χοίρων, διακρίνεται σημαντικά από την κατάσταση που εμφανίζεται στην υπό κρίση υπόθεση. Δεν είναι υποχρεωτικό σε κάθε περίπτωση να θεωρηθεί η υγρή κοπριά ως απόβλητο δεδομένου ότι ο κάτοχός της δεν θέλει να απαλλαγεί από αυτή σε κάθε περίπτωση αλλά την χρησιμοποιεί ενδεχομένως ως λιπαντικό στο πλαίσιο της οργανώσεως της εκμεταλλεύσεώς του [26]. Αντιθέτως, είναι πρόδηλο ότι όταν ο αρχικός κάτοχος απέρριψε τα λύματα στο αποχετευτικό δίκτυο, τα ξεφορτώθηκε. Ακριβώς, σε αυτό το πλαίσιο, αντίθετα προς την περίπτωση της εγκαταστάσεως εκτροφής χοίρων, ενδεχόμενη παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία περί των λυμάτων ουδόλως συνιστά δυνατή ένδειξη για τον χαρακτήρα αποβλήτου.

54. Αν και στο εξής δεν αμφισβητείται, παρά την οδηγία περί των λυμάτων, ότι τα λύματα που διέρρευσαν από αποχετευτικά δίκτυα εμπίπτουν στο νομικό καθεστώς των αποβλήτων, είναι δυνατόν, στο εσωτερικό δίκαιο, άλλες διατάξεις των οποίων το περιεχόμενο βαίνει πέραν αυτού της οδηγίας περί των λυμάτων, αφορώσες τα λύματα που εξήλθαν οριστικώς από τα αποχετευτικά δίκτυα, να εγγυώνται επαρκές επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος. Αυτές οι διατάξεις επίσης θα απέκλειαν την εφαρμογή του νομικού καθεστώτος των αποβλήτων σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων [27].

55. Ελλείψει επαρκών στοιχείων προερχομένων από το αιτούν δικαστήριο σχετικά με το περιεχόμενο των συναφών εν προκειμένω διατάξεων, το Δικαστήριο δεν μπορεί να βοηθήσει το αιτούν δικαστήριο ως προς το σημείο αυτό. Πάντως, από τις παρατηρήσεις των παρεμβαινόντων και ειδικότερα από αυτές της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου φαίνεται απίθανο να υπάρχουν διατάξεις αυτού του είδους στον Water Industry Act 1991 που αναφέρεται στο προδικαστικό ερώτημα. Ο νόμος αυτός φαίνεται μάλλον να περιορίζεται, κυρίως, στη μεταφορά της οδηγίας περί των λυμάτων στο εσωτερικό δίκαιο. Όσον αφορά τις διατάξεις του Environmental Protection Act 1990 (νόμου του 1990 σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος) που περιέχουν μέτρα κατά ορισμένων προσβολών του περιβάλλοντος, φαίνεται αμφίβολο ότι αυτές συνιστούν ακριβείς διατάξεις περί οργανώσεως της διαχειρίσεως των λυμάτων ως αποβλήτων υπό την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ', της οδηγίας-πλαισίου περί των

25 — Βλ., επίσης, τις πολύ πειστικές προτάσεις της 12ης Μαΐου 2005, της γενικής εισαγγελέα Stix-Hackl στην υπόθεση C-416/02, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 2005, σ. I-7487, σημεία 38 επ.).

26 — Αποφάσεις Επιτροπή κατά Ισπανίας (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 4, C-416/02, σκέψη 94, και C-121/03, σκέψη 65) και, ακόμη σαφέστερα, οι προτάσεις της γενικής εισαγγελέα Stix-Hackl στην υπόθεση C-416/02 (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 25, σημεία 35 επ.).

27 — Βλ. απόφαση AvestaPolarit Chrome (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψεις 49 επ.).

στερεών αποβλήτων [28]. Όμως, η ύπαρξη αυτού του είδους διατάξεων θα ήταν αναγκαία για την εφαρμογή της εξαιρέσεως του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων.

Γ — *Επί της υπάρξεως ειδικών επιμέρους διατάξεων υπό την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων*

56. Για να δοθεί διεξοδική απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα, πρέπει τέλος να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν η οδηγία περί των λυμάτων περιέχει ειδικές επιμέρους διατάξεις υπό την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων, οι οποίες αποκλείουν την εφαρμογή του γενικού νομικού καθεστώτος των αποβλήτων στα λύματα που διέρρευσαν από αποχετευτικό δίκτυο.

57. Όπως υποστηρίζουν η Environment Agency, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών και η Επιτροπή, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές στην απόφαση AvestaPolarit Chrome ότι ειδικές επιμέρους διατάξεις υπό την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, της οδηγίας-πλαισίου περί των αποβλήτων μπορούν να υπερισχύουν των γενικών διατάξεων που αφορούν το καθεστώς των αποβλήτων χωρίς οι οικείες ουσίες κατά τα λοιπά να στερούνται της εφαρμογής του γενικού νομικού καθεστώτος των αποβλήτων [29]. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αναφέρει συναφώς ως παράδειγμα την απόφαση Mayer Parry Recycling [30], η οποία αφορούσε ειδικές διατάξεις σχετικά με την ανακύκλωση απορριμμάτων συσκευασίας.

58. Όμως, όπως υποστηρίζουν η Environment Agency και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η οδηγία περί των λυμάτων δεν περιέχει ακριβώς αντίστοιχες ειδικές διατάξεις αφορώσες τα λύματα που εξήλθαν οριστικώς από το αποχετευτικό δίκτυο [31]. Άλλως, η αφορώσα τα λύματα εξαίρεση θα αφορούσε και τα λύματα που διέρρευσαν από αποχετευτικό σύστημα και δεν θα ήταν πλέον δυνατή η εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 2, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων.

59. Το ερώτημα αν η οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας [32], περιέχει ειδικές διατάξεις στερείται λυσιτελείας εν προκειμένω, δεδομένου ότι η προθεσμία μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο λήγει στις 30 Απριλίου

28 — Βλ. ανωτέρω, σημείο 27.

29 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψη 48.

30 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5.

31 — Βλ. ανωτέρω, σημείο 48.

32 — ΕΕ L 143, σ. 56.

2007 και η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται στις ζημίες που προκλήθηκαν από εκπομπή, γεγονός ή ατύχημα που έλαβε χώρα πριν από την ημερομηνία αυτή. Επομένως, εφαρμογή στις επίδικες περιπτώσεις απορρίψεως λυμάτων αποκλείεται. Η οδηγία αυτή δεν αναφέρθηκε εξάλλου από τους διαδίκους.

60. Στο μέλλον, πάντως, θα μπορούσε να τεθεί το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο το νομικό καθεστώς των αποβλήτων μπορεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των ζημιών που επηρεάζουν τα ύδατα ή τα εδάφη, όπως αυτά καθορίζονται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχεία β΄ και γ΄, της οδηγίας 2004/35. Οι ζημίες αυτές συνεπάγονται υποχρεώσεις αποκαταστάσεως σύμφωνα με τα άρθρα 6 επ., οι οποίες θα μπορούσαν να είναι ειδικής φύσεως έναντι της υποχρεώσεως αξιοποιήσεως ή διαθέσεως των αποβλήτων.

61. Χάριν πληρότητας, πρέπει τέλος να παρατηρηθεί ότι η οδηγία 2004/35 δεν περιέχει άλλη νομοθεσία για τα λύματα που διέρρευσαν του αποχετευτικού δικτύου, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας-πλαισίου περί των στερεών αποβλήτων, δεδομένου ότι η οδηγία αυτή δεν ρυθμίζει ειδικώς το καθεστώς των λυμάτων.

V — Πρόταση

62. Επομένως, προτείνω να δοθεί η εξής απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Τα μη επεξεργασμένα λύματα που διαρρέουν από αποχετευτικό δίκτυο αποτελούν απόβλητα υπό την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας 75/442/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 1975, περί των στερεών αποβλήτων.

2) Οι συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, σημείο iv, της οδηγίας 75/442 και της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης

Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 75/442 τα λύματα κατά τον χρόνο που αυτά διαρρέουν από ένα αποχετευτικό δίκτυο για να χυθούν σε αγροτικά εδάφη, αλλά δεν αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της τελευταίας οδηγίας τα μη επεξεργασμένα λύματα αφού αυτά διέρρευσαν από αποχετευτικό δίκτυο.

3) Η οδηγία 91/271 δεν περιέχει, για τα λύματα που διαρρέουν από αποχετευτικό δίκτυο, ειδικές επιμέρους διατάξεις υπό την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 75/442.»